

Hjalmar P. Petersen

er at eiga hann

til í nútíðarføroyskum. Her skuldi hann hugt at og borið saman nútíðarføroyskt og íslenskt. Í føroyskum siga summi: *Jógvan sendir bókina til Frelsunarherin*; tann tilsvareandi fyrisetingarfrasan í íslenskum hevði havt hvørsfall: -s. Hetta vísir greitt, at hvørsfallið ikki er aktivt fall syntaktiskt, tá ið talan er um navnorð. Tá ið talan er um tey persónligu fornøvnini, ja, tá hava vit hvørsfall: *Jógvan gevur/sendir bókina til hansara*, og tað partitiva hvørsfallið, sum Jeffrei Henriksen eisini nevnr, t.e. í setningum sum: *hvør tykkara drakk alla mjólkina?* Sum eina notu kann mann nevna, at, eins og við *at geva*, so kann mann her eisini hava analytiska syntaks: *hvør av tykkum drakk alla mjólkina*. Eisini nevnr JH, sum prógv fyri hvørsfallinum, orð sum *alskyns*. Í *Føroysk Orðabók* (1998) er hetta orðið, av røttum, skilmarkað sum eitt óbendandi lýsingarorð. Altso er talan um grammatikalisering, har fallið hevur mist sína funktiún, og orðið er blivið til eitt lýsingarorð. Í samansetingum hevur mann eitt samansetingarklípi (el. bara klípi), ikki hvørsfall. Tí fáa lániorð ikki automatiskt føroyskt hvørsfall, sbr. *definítionsspurningur*, ikki *definítionarspurningur*. Skeivir formar sum *høsnarungi* og *høsnaregg* vísa tað sama; t.e., stovnurin: *høsn-* er fleirtal, og mann kann ikki hava eina eintalsending, *-ar*, afturat einum fleirtalsstovni. Hetta skuldi itið: *høснаungi* og *høснаegg*. Eisini ólogiskir formar sum *plátuhandil* og *fjallatindur*. Í einum plátuhandli verða plátur seldar; samansetingin skuldi ikki verið við eintali, men fleirtali: *plátнаhandil*; og eitt fjall hevur ein tind, tí skuldi tað verið *fjalstindur*.

Sum sagt, blandar JH synkroni og diakroni. Fyri at prógva hvørsfallið nevnr hann slíkt sum *kongjins Brouvur* úr Orminum langa. Men tað sær út til, at júst slíkt dømi vísir, at nevnda hvørsfall stendur rættiliga veikt, tí tað skuldið verið: *kongsins*. Og hann siterar J. Nolsøe frá umleið 1830, sum sigur, at formar sum *dygdarinnar* eru føroyingum “en smule fremmed”. Eg rokni við, at Nolsøe her er í so optimistiskur. Heldur munnu teir hava verið rættiliga ógjøgnumskygdur. Tá ið JH so nevnr *Gásadals-Martin* og *Biggjar-Hans*, so eru -s og -ar her klípi (fugelement), sum víst í *Faroese: An Overview and Reference Grammar* (2004), ein bók, sum annars er tann vísindaliga mállæran, sum Jeffrei Henriksen saknar í einari spydigari viðmerking til eitt ummæli. Heitið *fuge-element* ella *binde- element* er nýtt í eitt nú norskum mállærubókum (*Norsk Referansegrammatikk*, J. T.

Faarlund, S. Lie, K. I. Vannebo bls. 68-69; í føroyskum samanhangi verður klípi brúkt, og er eitt dømi úr *Føroysk orðabók: sagulað*. Teir kundu líka so gott nevnt júst *Gásadals-Martin* og *Biggjar-Hans*.

Samanfatandi um hetta hvørsfals-tosið er bara at siga, at JH blandar saman samtíðarføroyskt og føroyskt sum tað var, og brúkar eldri formar sum prógv fyri, at hvørsfallið enn eksisterar í nútíðarføroyskum, tá ið talan er um navnorðabendingina. Eg rokni við, at hann meinar tað sama um eitt nú lýsingarorð. Men tað er óheppið soleiðis at róta saman synkroni og diakroni, hóast mann væl veit, at mál hava leivdir av eldri málstigum, sbr. *ára gamal* og slíkt sum *til Sandavágs*. Hetta seinna er søguligt hvørsfall, men kann samtíðarlaga fatast sum hvønnfall (el. hvønnfall 2).

JH kemur inn á Hammershaimbs-normin og metir hann vera góðan. Ymiskir fyrimunir eru við Hammer-shaimb, t.d., at endingarsjálvljóðini eru, sum tey eru, og ikki eftir málføri (legg merki til, at Jakobsensa uppskot eisini hevur endingarsjálvljóðini eftir etymologi). Kanska er tað eisini gott við Hammershaimbsnorminum, at hann líkasum hevur eitt stöðufesti, tá ið talan er um morfofonematiskar alternatiónir. T.e., at vit skriva *gamal*, *gamlan* og ikki *geamal*, *gamlan*, og t.d. at vit hava: *dagur*, *dag ...dagar* og ikki: *deavur*, *dea*, *dear*. Men aftur her kemur fram ein ógvíslig niðurstøða, sum ikki er grundað á nakað, og sum er skeiv. T.e., tá ið hann finst at treingingini av *a* til dómis til *i* í eitt nú *hagar* (borið fram sum /hijar/ av summum). Ein frágreiðing kann vera, at tann natúrligasti stavilsisstruktururin í heimsins málum er, at stavilsir byrja við einum hjáljóði. Statistisk yvirlit yvir heimsins mál vísa, at so er. Av tí at so er, er natúrligari at byrja -ar í *higar* við einum hjáljóði (her glíðiljóðinum /j/. Soleiðis fæst stavilsisstruktururin hjáljóð + sjálvljóð (ja); men tað kostar, nevniliga at -a má treingjast allan vegin til -i. Og á bls. 358 vísir JH á júst slíkar treingingar, tá ið hann fróðliga viðger tvey kvæði eftir Jens Hendrik Djurhuus. (Hann vísir á formar sum *skua* fyri *skoða*).

Í partinum um *Málbrigdi* eru ymiskar, fittligar eygleiðingar, og kunnu fleiri av hesum pettunum brúkast í undirvísing. Men at siga, at broytingar koma av leti, tað er ikki serliga væl gjøgnumhugað. Serliga ikki tá ið hugsað verður um, hvussu nógv framstig eru gjørd inn-an málbroyting hesi síðstu árin, t.e., har m.a. sosiolingvistikkinn er komin við ymiskum, góðum íkøst-um til málbroytingar. Og sosiolingvistikkinn hevur verið frammi

so at siga samstundis sum JH. Altso hevði hann kunnað skeitt at úrslitum haðani, áðrenn hann skrivar, at málbroytingar henda av leti! Men her er tað aftur skúla-meistaraholdningurin, sum kemur fram.

Í Málbrigdi stendur m.a., at okkara gøtudanska er eitt kreolmál. Tekur mann hesa greiningina frá Wikipedia: “A **creole language**, or simply a **creole**, is a stable, **natural language** developed from the mixing of parent languages; creoles differ from **pidgins** (which are believed by scholars to be necessary precedents of creoles) in that they have been **nativized** by children as their primary language, making them have features of natural languages that are normally missing from pidgins”, so er JHsa fatan av gøtudonskum sum einum kreolmáli ivasom. Gøtudanskt er ikki “nativized” av nøkrum børnum. Gøtudanskt er okkara fyrsta annaðmál, og tað heilt vánaliga gøtudanska, sum hann hevur dømir við, tað er eitt illa lært annaðmál.

Á bls. 146 er ein hentur listi við parasagnorðum, sum lærarar kunnu nýta, og fylgjandi er eitt petti um umljóð. At siga, at “tey gomlu hava verið so mikið bráð (bls. 148), at tey hava rundað varrnarar...” tá ið tey skuldu siga **gamul* (sum verður til *gomul*), er ein heldur løgin orðing fyri *u*-umljóðið, sum er ein ljóðlíking. Slík orðing er ógviliga óheppin, serliga um bókin verður nýtt í undirvísingini (Forlagið sigur, at bókin er áhugaverd hjá fólki á Føroyamálsdeildini og Læraraskúlanum). Gud viti, hvat ein próvdómari hevði sagt til eina slíka orðing. Sbr. her eisini tað, sum eg nevndi framman fyri um hetta, at fólk vóru farin at tosa ótýðiliga. Har skrivaði JH, at ótýðiligheit er ein grund til eina málbroyting. Tó, annað í sama petti kann brúkast, og kann hjálpa fólki til at skriva rætt, sbr. dømi sum *lås* og *læsa*. T.e., veitst tú, at eitt samband er ímillum orð við *á* og *æ*, so skrivar tú *æ* og ikki *a*.

Ymiskt annað kundi verið at drigið fram. T.d., á bls. 166, har tað verður sagt, at stavsetingaruppskots Jakobsens bygdi á suðurstreymoyarmál. Jakobsen byggir ikki altíð á suðurstreymoyarmál, minni enn so. Ikki tá ið talan er um 1889 uppskotið, og als ikki, tá ið hugt verður at Broyting. Fyrst skal sigast, at Jakobsen hevði tvey endamál við skriftmálsuppskoti/ uppskotum sínum: (1) at tað skuldi verða fonematiskt, og (2) at tað skuldi vera lætt at læra. Bæði eru hesi góð endamál at seta sær, tá ið eitt skriftmál skal gerast. Tað fyrra er málvísindaligt, tað seinna er pedagogiskt (hvønn tørv hevur barnið). Tá ið eg sigi, at Jakobsen

ikki beinleiðis byggir á nakað suðurstreymoyarmál, so sæst tað, har hann m.a. nýtir *p-t-k* millum sjálvljóð sum í *leka*. Tá ið JH sigur, at hann nýtir málførið í Suðurstreymoy, so passar tað ikki fullkomiliga, sbr. framburðin: /le:ga/ fyri *leka* í hesum økjum. Og sama geldur fyri endingarsjálvljóðini. Her hevur Jakobsen: -ir, -ur, -ar, og hann hevur -e og -o fyri Hammershaimbsa -i og -u. T.e., bæði Jakobsen og Hammershaimb ganga ímóti øllum málførum.

Í bókini eru eisini fittligar eygleiðingar og solidar greinar sum yvirilitið yvir nýtsluna av navnhátti og lýsingarhátti (bls. 176). Í greinini, sum kemur aftaná, hevur JH eisini nýtt spurnarbløð. Eg kundi sum lesari hugsað at fingið at vitað eitt sindur meira um sjálvt spurnarblaðið. Hvussu varð tað bygt upp. Hvørjar svarsøguleikar høvdu heimildarfólkini? Tó skal sigast, at í hesum pettinum fær mann meira at vita um føroyskt, og nú er tað ikki bara sum tær leysu hugleiðingarnar, sum hava verið frammanfyri. Sama geldur fyri kapitulin um Orðfeingi og rættskriving. Hetta er nakað, sum lærarar og onnur kunnu nýta í móðurmálsfrálæruni.

So eitt sindur um tað, sum JH hevur um danskt í føroyum. Á bls. 336 skrivar hann, at tað “hevði vallað verið heilt av leið at roknað okkara hátt at tosa dansk sum eitt teirra”. Eitt sipar her til ‘málføri’, sum JH nevnr frammanfyri, og her hevur hann fullkomiliga rætt. Danskt í Føroyum er ein serligur variantur, og vit kunnu kalla tað fyri føroyskt-dansk. Eitt heiti, sum JH onkustaðni nevnr eisini, og sum hevur verið brúkt aðrastaðni við. Føroyskt-danskt er ein serligur variantur, har mann hevur áotan av føroyskum vokalvirðum á føroyskt-danskt, t.d., og einki stød. Eisini eru dømi við athalli (*han sagde det med mig...*), sum er frá FADAC í Hamborg (FADAC = Faroese-Danish Corpus). Her nýtir heimildarfólkið ta føroysku fyrisetingina í donskum hami, t.e.: *hann segði tað við meg*. Ymiskt annað er í føroyskum donskum, sum víst í *The Dynamics of Faroese-Danish Language Contact* (Petersen 2010). Á bls. 338, sum eisini er um danskt í Føroyum, nertir JH við spurningin um, nær børn duga danskt. Hetta er ein ógviliga áhuga-verdur spurningur, sum stendur eftir at kannu út í æsir, men rætt er tað, sum JH sigur, at “mange færøske børn forstår dansk tale, før de påbegynder skoleundervisning i dansk”. Og mann kann í dag leggja afturat, at fleiri eisini eru heilt kná í enskum.

Ein partur í bókini eru týðingar, og tær havi eg sosum lítið og einki

at siga um. Síðani kemur eitt kapitull um millumtjóðamál, og er her serliga talan um esperanto, sum JH hevur havt stóran áhuga fyri. Hann hevur skrivað *Esperantobókina* frá 1987 og hevur skrivað um esperanto í m.a. Máltingi. Eisini hevur hann skrivað *Esperantobókin II, Orðalisti* (sbr. www.rit.fo). Um esperanto nakrantíð fer at vinna fram sum millumtjóðamál, dugi eg ikki at meta um. Enskt er jú tað, vit nýta, og kanska verður tað mandarin (kinesiskt) í framtíðini. Og spurningurin er, um tað ikki er fullkomiliga líkamikið, hvat mál vit nýta sum millumtjóðamál. Hjá marknaðarkreftunum er tað í hvussu so er so.

Í pettinum um upprunafrøði hevur JH ymiskar, fittligar eygleiðingar, og pettið um Lokka í norrønari gudalæru er áhugavert. Her er fittligt at siggja, hvussu Lokki verður nýttur (og umtulkaður) í einum føroyskum samanhangi.

Síðst er eitt traditionelt, filologiskt arbeiði um: *Tvey kvæði eftir J. H. Djurhuus*, og her fær mann ymiskt áhugavert at vita, sum til dómis, at treingingin av eitt nú *boða* til /bu:wa/ longu sæst hjá JHD.

Hvat skal mann so samanumtikið siga um bókina?

Á baksíðuni verður sagt, at talan er um eina áhugaverda bók hjá teimum, sum hava áhuga fyri føroyskum, og hjá fólki, sum lesur á Læraraskúlanum og Føroyamálsdeildini. Jú, víst eru partar av henni áhugaverdir, men eg havi víst á ymiskar misfatanir, og tá kann tað blíva trupult hjá t.d. lesandi at skula upp til próvtøku, har hesar misskiljingarnar verða endurgivnr. Eisini er tað stundum møðsamt at lesa um málrøktarspurningarnar, har høvundurin alla tíðina hevur ein betrivitandi vinkul; hesin skúla-meistarahugburðurin, sum longu kemur fram á forsiðumyndini. Hvussu vita JH (og aðrir puristar), at tað teir/tey siga um føroyskt er allur sannleikin? Eiga teir/tey hann, sbr. yvirskriftina í hesum ummælinum. Føroyskt er eitt blandingsmál. Hevur verið tað leingi og fer at verða tað!

JH leggur stundum eftir fólki, sum hava eftirlýst einum meira vísindaligum vinkli til føroyskt, men satt at siga, so hevði henda bókin vunnið við, at høvundurin hevði havt kunnað seg betur um sumt innan málvísindini, sjálvt um tað harvið ikki er sagt, at høvundurin ikki er stinnur í ymiskum føroyskt viðvíkjandi.